

Mehmet Behçet Perim'in Şiirlerinde Millî Kimlik ve Kültür Unsurları *The National Identity and Cultural Elements in Mehmet Behçet Perim's Poems*

İsmail Alperen BİÇER*

Öz

Balkan Savaşları'nın yaşandığı dönem, millî kimliklerin fark edildiği ve buna bağlı olarak da millî devletlerin teşekkül etmeye başladığı bir dönemdir. Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası olan 1900'lü yılların başında yaşanan ayaklanmalar ve toprak kayıpları, yeni bir vatan tanımlaması yapmayı zorunlu kılmış ve bu bağlamda millî kimliğin, hafızanın ve bilincin gücüne olan inancı kuvvetlendirmiştir. Milletlerin ve devletlerin içinde buldukları buhranlı dönemlerde, edebiyat ve fikir adamları yeni bir vatan tasavvuru, kimlik inşası ve millî bilincin tesisi için önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Şair, yazar ve gazeteci kimlikleriyle tanınan, Bulgaristan'daki Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Mehmet Behçet Perim de mensup olduğu milletin sesi ve vicdanı olarak edebiyatın hemen her türünde eser vermiş; Bulgaristan Türklerinin bir ülkü etrafında birleşmeleri için mücadele etmiş bir edebî şahsiyettir. Onun kaleminden çıkan edebî ve fikrî eserler dil, edebiyat, sanat, tarih, inanç, coğrafya gibi kültür unsurları bakımından dikkate değer metinlerdir. Bu makale, Mehmet Behçet'in *Geçit Ver Kamçı* adlı kitapta topladığı şiirlerinden hareketle mazi, hâl ve gelecek bağlamında millî kimliğin inşası sürecinde millî kültür unsurlarının nasıl ele alındığını kimlik, tarih/gelenek, inanç, mekân/coğrafya ve eğitim kavramları üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan edebiyatı, Mehmet Behçet Perim, Geçit Ver Kamçı, şiir, millî kimlik, millî kültür.

Abstract

The period in which the Balkan Wars were experienced is a period when national identities were recognized, and national states began to form. The uprisings and land losses in the early 1900s, which were a turning point in Turkish political history, made it necessary to define a new native country and in this context strengthened the belief in the power of national identity, memory, and consciousness. During the depressing times of nations and states, literature and intellectuals assumed important responsibilities for the envision of a new native country, the construction of identity and the establishment of national consciousness. Mehmet Behçet Perim, one of the important representatives of Turkish literature in Bulgaria, known for his poet, writer, and journalist identities, has also written works in almost all genres of literature as

* Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, iabicer@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2207-1083

the voice and conscience of the nation to which he belongs; he is a literary figure who fought for the Bulgarian Turks to unite around an ideal. The literary and intellectual works he wrote are remarkable texts in terms of cultural elements such as language, literature, art, history, belief, geography. This article aims to reveal how the elements of national culture are handled in the process of the construction of national identity in the context of the past, state, and future, based on Mehmet Behçet's poems collected in the book Geçit Ver Kamçı, through the concepts of identity, history / tradition, belief, place / geography and education.

Keywords: *Balkan literature, Mehmet Behçet Perim, Geçit Ver Kamçı, poetry, national identity, national culture.*

Giriş

XIX. asrın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin yaşadığı güç ve toprak kaybı karşısında bir çözüm yahut çare olarak görülen Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncelerinin, Bulgar, Rum, Yunan gibi gayrimüslim azınlıkların ardından Arnavut ve Arap gibi Müslümanların da bağımsızlık arayışlarıyla birlikte doğru, geçerli ve uygulanabilir olmadığı fark edilir. Etkisini kaybeden bu düşünce akımları, Türkçülük düşüncesinin belirmesine ve devam eden süreçte de kökleşmesine neden olur. XX. yüzyılın başlarında görülen Balkanlar'daki ayaklanmalar ve Balkan Savaşları ile yaşanan toprak kayıpları, yeni bir vatan tanımlaması yapmayı zorunlu kılar; böylece Türkçülük düşüncesi giderek kuvvetlenir. Necip Asım, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi gibi fikir ve edebiyat adamları Türkçülük düşüncesini, ilmî yazılarla ve edebî eserlerle işlerler. Böylece millî kimliğin fark edildiği ve millî devletlerin teşekkül etmeye başladığı dönemde bu düşünce akımının tartışılmasına zemin hazırlamış olurlar. Siyaset, kültür, sanat, dil ve edebiyat alanlarındaki temel meseleleri yeniden ele alan fikir ve edebiyat adamları, "*millete vücut veren değerleri, bir yağın malzeme içinden beyin-kalp diyalogu kurarak seç[erler] ve onları zamanın şartlarına göre yorumlayarak işle[rler]*" (Aktaş, 1984, s. 13).

Memlekette olup biten büyük ve bir o kadar mühim hadiselerin, acı tecrübelerin edebî eserlerde muhtelif yönleriyle ele alınmaması düşünülemez. Nitekim milletlerin ve devletlerin içinde buldukları buhranlı dönemlerde, edebiyat ve fikir adamları yeni bir vatan tasavvuru, kimlik inşası ve millî bilincin tesisi için önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Bu bağlamda "*Balkanlar'ın kaybının yarattığı travmayı, varoluş mücadelesi ve kimlik arayışını en açık biçimiyle mağlubiyet hissini derinden hissedildiği edebî ürünlerde görmek mümkündür*" (Taştan, 2019, s. 43). Gerçekten de Türk edebiyatının millî kültür unsurları bakımından yoğun bir içeriğe sahip olduğu dönem kuşkusuz millî bilinçlenmenin, "*savaş ve fetih, sürgün ve köleleştirme, göç dalgaları ve din değiştirme gibi*" amillerle körüklendiği 1900'lü yılların başıdır (Taştan, 2019, s. 29). Bu dönemde kaleme

alınan edebî eserlerin genel özellikleri kendi benliğinin farkına varma, geçmişin güçlü ve parlak günlerini hatırlama ve geleceğe dair duyulan kaygının bertaraf edilmesi şeklinde değerlendirilebilir.

Bulgaristan'daki Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Mehmet Behçet Perim¹ mensubu olduğu milletin *sesi ve vicdanı* olarak şiir, hikâye, roman ve hatıra türlerinde eser vermiş; çıkardığı gazetelerle ve kaleme aldığı fikir yazılarıyla Bulgaristan Türklerinin bir ülkü etrafında birleşmeleri için gayret göstermiş bir mücadele adamıdır. Onun kaleminden çıkan edebî ve fikrî eserler dil, edebiyat, tarih, inanç, coğrafya gibi kültür unsurları bakımından dikkate değer metinlerdir. Yazar, ortaya koyduğu eserlerle, milletin istiklâlini gölgeleyen bulutları dağıtmaya, genç nesillere mazinin güçlü ve parlak günlerini hatırlatarak millî ruhu harekete geçirmeye çalışmıştır. Bu makale, Mehmet Behçet'in *Geçit Ver Kamçı*² adlı kitapta topladığı şiirlerinden hareketle mazi, hâl ve gelecek bağlamında millî kimliğin inşası sürecinde millî kültür unsurlarının nasıl ele alındığını kimlik, mit/semboller, inanç, tarih/gelenek, mekân/coğrafya ve eğitim kavramları üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır.

¹ Mehmet Behçet Perim, 1896 yılında Selanik'e bağlı Nevrekop kasabasında dünyaya gelir. Ortaöğrenimine Drama İdadisinde başlar; ancak Balkan Savaşları sebebiyle öğrenimini tamamlayamadan İstanbul'a gider. Daha sonra Edirne'ye gelir ve Edirne Sultanisine kaydolur. I. Dünya Savaşı başladığında orduya katılmak için başvurur ve İhtiyat Zabitleri Talimgâhında görevlendirilir; Kafkas cephesine sevk edilir. Daha sonra İran'a gönderilen yazar, Tebriz'de *Ahali* gazetesini çıkarır. Tebriz'de üç nüsha çıkardığı bu gazeteyi Edirne'ye döndükten sonra da çıkarmaya devam eder. Yunan askerlerinin Trakya'yı işgal etmesi üzerine Bulgaristan'a giden Mehmet Behçet, yayın faaliyetlerine *Ahali*, *Koca Balkan* ve *Tuna Boyu* gazeteleriyle devam eder. 1927'de tekrar geldiği Edirne'de *Vakit* ve *Milliyet* gazetelerinin Trakya muhabirliğini yapar. 1929'da tekrar Bulgaristan'a giden yazar, suikasta uğrar; sağ olarak kurtulur. Bir kez daha Türkiye'ye gelir; *Lüleburgaz Özdilek* gazetesinde ve Tekirdağ'da bir bankada çalışır. 1936'da devlet memurluğuna intisap eder. 1939-1942 yılları arasında Hatay-Anakya Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Şefliği, 1942-1947 Süveydiye (Samandağ) Nahiye Müdürlüğü, 1947-1949 Harbiye Nahiye Müdürlüğü, 1949-1951 Bediye Nahiye Müdürlüğü görevlerinde bulunur. Son görevi İzmir Savunma Müdürlüğü'nden emekli olan yazar, 22 Aralık 1965 tarihinde İzmir'de hayatını kaybeder. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Göçmen Ahmet* (1939), *Balkan Çiçekleri* (1938), *Adam Düştüğü Yerden Kalkar* (1935), *Eski Yapraklar* (1942), *Geçit Ver Kamçı* (1958), *Vatan Yollarında* (1923), *Sofya Hatıraları* (1949). Mehmet Behçet Perim'in hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk. (Vardar, 2017).

² *Geçit Ver Kamçı* adlı eser, Uluğ Turanlıoğlu'nun kaleminden çıkan bir takdim yazısıyla başlar. Turanlıoğlu bu takdim yazısında "*millî mücahit*" olarak tavsif ettiği Mehmet Behçet Perim'in Bulgaristan'da bulunduğu dönemlerde çeşitli gazete ve dergilerde nerettiği şiirlerini bir araya getirdiğini salık verir; eserde yer alan "*didaktik*" şiirlerin kaleme alındığı dönemin özelliklerine vurgu yapar (Perim, 1964, s. 3). Çalışmanın konusunun dışına çıkma endişesi taşıdığımız için şiirlerin biçim özellikleriyle ilgili birtakım bilgileri burada paylaşmak uygun olacaktır. Eserde yer verilen 16 şiirde ölçü olarak hece vezni tercih edilmiş; nazım birimi olarak ise dörtlük ve beyit kullanılmıştır. Dönemin dil ve edebiyat anlayışına uygun bir biçimde sade, yalın ve anlaşılır bir dil ve üslup benimsenmiştir. Ayrıca şiirler, pek çok yönüyle Millî Edebiyat dönemi edebî eserleriyle benzerlik göstermekte; bilhassa Ziya Gökalp'tan izler taşımaktadır.

1. *Biz ve Öteki*: Millî Kimlik

İnsanın kendisini tanıma ve tanıtmaya biçimi olarak kimlik, bireyin kendisi hakkındaki genel kanaatidir. Kişinin bu kanaati kuşkusuz mizacıyla ilgili olduğu kadar mensubu olduğu sosyal organizasyon ve içinde bulunduğu ortam/çevre ile de ilgilidir. Çünkü bir birey olarak insan, toplumun bir parçasıdır. Bu yönüyle “*kimlik inşası ya da toplumsal kimlik kazanımı, sadece ben'in birey olarak varlık alanı oluşturmasını değil aynı zamanda toplumun ya da toplumların devamı anlamını da taşır*” (Kanter, 2016, s. 77). Kimliğin yeniden inşası, devletlerin ‘acı verici’ ve ‘icdicisi’ sonuçlarla üstesinden geldiği çileli ve çalkantılı dönemlerde daha yoğun bir anlam ve önem kazanır. Zira bu dönemler, hayatın her anında varoluş mücadelesinin verildiği ve yeni bir dünyanın kapısının aralandığı zamanlardır. 1900’lü yılların başında Balkanlar’da görülen ayaklanmaların, ayrılımların ve bunlara bağlı olarak yaşanan toprak kayıplarının etkisiyle Osmanlılık kimliği gücünü ve etkisini yitirir; Türk kimliği anlam ve değer kazanır.

Salim Çonoğlu, “Ata Govşudov’un *Ferman* Romanında Millî Kimliğin Yeniden İnşası Sürecinde Millî Kültür Unsurları” başlıklı makalesinde, edebiyatın *dün, bugün ve gelecek* arasında kurduğu zamansal bağa dikkat çeker ve edebiyatın, milletin sahip olduğu “*ortak değerler manzumesini güçlü kılmanın yollarından biri*” olduğuna vurgu yapar (2014, s. 152). Gerçekten de bu yönüyle edebiyat, millî kimliğin yeniden inşa edildiği dönemlerde bir ‘propaganda’ aracı olarak kullanılmış; imparatorluk kimliğine mukabil etnik kimlik şiir/edebiyat ile diri tutulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki dil, sanat ve edebiyatın toplumun bilinçlenmesi yolunda bir araç olarak kullanılması Tanzimat ve Millî Edebiyat dönemlerinde görülen hâkim bir hususiyettir.

İnsanın mizacını ve kişilik özelliklerini belirginleştiren davranış temayülleri/biçimleri onun kimliğinin parçasıdır. Benzer durum milletler için de geçerlidir; zira “*tarih içinde gelişmiş bir millî kültür ve bu kültürün ortaya çıkardığı insan tipi*” vardır (Güngör, 2007, s. 124). Nitekim bugün bir millet olarak Türkler, “*cesaret, şecaat, sadelik, teşkilatçılık gibi*” öne çıkan birtakım vasıflarıyla anılırlar (Güngör, 2007, s. 141). Ancak krizin, kargaşanın ve savaşın hâkim olduğu dönemlerde kimlik, *biz* ve *öteki* kavramları üzerinden ve daha ziyade düşmanlığa dayalı bir biçimde tanımlanır. Mehmet Behçet’in şiirlerinde de millî kimliğin tanımı/inşası ırk ve soy birliğini esas alan bir anlayışla düşmanlığa dayalı olarak yapılır. Onun ısrarla vurguladığı husus Türk kimliği ve bu kimlik bağlamında sağlanacak olan devamlı bir ittihatır:

“Her zaman başımda şimşekler çıkar:

İrkimin sevdası gönlümde yaşar.

Gözlerim yüz bin yıl ilerisinde

Bahtiyar kalacak neslime bakar” (Perim, 1964, s. 18).

Mehmet Behçet, ötekinin karşısında konumlandığı bir kimlik olarak *bizi*, talebelerine ithaf ettiği *Tunalılar Marşı* başlıklı şiirinde belirgin yönleriyle açıklar; buna göre Türk, azim ve hüner sahibi, hakkını korumak/almak için başı siperde olan, bilgiye, kuvvete ve yüreğe güvenen, ölüme yeminli bir milletin adıdır:

“Biz Tunalı Türk oğluyuz;

Azmimizde eroğluyuz.

Bilgi, soydaş, hak için hep

Ölümlere peymanlıyız

Gözlerimiz ileridedir;

Hırslarımız hünerdedir.

Hakkımızı korumak için

Başlarımız siperdedir.

[...]

Bilgi kuvvet, çene, yürek;

Bunlar bize silâh gerek.

Biz alırız hakkımızı

Bu dört şeye güvenerek” (Perim, 1964, s. 19).

Mehmet Behçet, şiirlerinde *bizin* karşısında konumlandığı ötekini ‘düşman’ kelimesinin yanı sıra ‘kelp’ ve ‘solucan’ kelimeleriyle tavsif eder. ‘Kelp’ sözcüğünü teşbih marifetiyle düşmana benzeten şair, onların düşmanca tavırlarının Türk gençlerini korkutamayacağına vurgu yapar:

“Ko düşmanlar sana hendek kazsınlar

Her sokaktan bir kudurmuş kelp gibi,

Atılsınlar, yanağını yarsınlar,

Taşa tutsun, hırpalasınlar seni” (Perim, 1964, s. 20).

Düşmanın tavsif edildiği bir diğer ifade olan 'solucan' ise şiirde istiare marifetiyle kullanılır; bu yönüyle solucan, zalim ve acımasız bir düşmanı imler. Merhamet edilip de başı derhal kesilmezse bu solucan tıpkı geçmişte atalarının yaptığı gibi zulmedecektir:

"Eğer kesmez, affedersen unutma ki yarın da

Bu solucan, cediti gibi bir zulüm-kâr olacak

Sade yurdun değil, bıçağıyla, karın da

Kesilecek ve şerefın diz altında kalacak" (Perim, 1964, s. 23).

Geçit Ver Kamçı adlı eserdeki şiirlerde öteki, sadece 'düşman', 'kelp' ve 'solucan' sözcükleriyle muğlak bir biçimde tarif edilmez. Bazı şiirlerde şair, bir milletin, dinî topluluğun, siyasî bir organizasyonun ve şahsın adını anar. Kuşkusuz tüm bu anılanlar, Balkan coğrafyasında ve Anadolu'da yaşanan çatışmaların taraflarıdır. Bu bağlamda şairin birer öteki olarak gördüğü/kabul ettiği düşmanların başında milletler gelir: Bulgarlar, Yunanlar ve Rumlar. Söz gelimi şair *Zafer Destanı* başlıklı şiirinde Yunan ordusuna seslenir. Şiirin yazıldığı tarih (1922), aynı zamanda Yunan işgaline karşı mücadelenin sürdürüldüğü ve neticesinde zaferin kazanıldığı tarihtir. *Mahbeste* başlıklı şiir ise Bulgaristan'ın baskıları altında yaşamaya çalışan 'imanlı bir Türk'ün' dilinden dökülen öfke ve sitem dolu sözlerdir:

"Düşman! Arzuların sökmeyecektir;

Hayat yıldızımız sönmeyecektir,

Doğrulan Türk artık ölmeyecektir.

Haydi, Yunan ordusu kendi kentine;

Dayansın evlâdın Türk'ün cengine" (Perim, 1964, s. 22).

"Mahpusum. Kapımda bekliyor beni

Bir martin tüfekli Bulgar neferi.

Bir nefer ki histen mahrum besbelli,

Ayrırmak yolumdan beni emeli" (Perim, 1964, s. 33).

Şairin *Kes Ey Asker* başlıklı şiirinde 'solucan' olarak nitelendirdiği düşman Rumlardır. Bu şiirin son dördlüğünde şair 1919-1922 yılları arasında Yunan kuvvetlerinin başkomutanlığını yapmış bir korgeneralin ismini anar: Anastasios Pa-

pulas. Şaire göre bugün başı ezilmeyen ‘solucan’ yarın ‘Papulas’ olacak ve geçmişte yaşanan zulümler tekerrür edecektir:

“Kes ey asker; intikamı alınmamış Türk kızı

Mahşederek³ ağlamasın, gözleri kan dolmasın.

Kes diyerek haykırıyor hançeremin son hızı;

Kes ki diyor o da yarın bir Papulas olmasın” (Perim, 1964, s. 23).

Kes Ey Asker başlıklı şiirin üçüncü dördlüğü, Mehmet Behçet’in şiirlerinde tarif ettiği ve isimlerini andığı düşmanların sadece ötekilerden ibaret olmadığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Nitekim şiirin bu dördüğünde şair, yaşanan zulümlerin bir sebebi olarak geçmişte verilen tavizleri ve ‘merhametli’ ataları gösterir:

“Patrikhane belasını yaratan dedendir;

Yine deden Türk ilini, asırlarca Rum bıraktı.

O Rumlara silah veren, mektep açan dedendir.

Dedendir ki yurdumuza merhametle dert taktı” (Perim, 1964, s. 23).

Öz eleştiri hüviyetindeki bu şiirde görülüyor ki Mehmet Behçet’e göre düşman yalnızca öteki değildir. Benzer duygu ve düşüncelerle kaleme alınmış bir başka şiir olan *Türk’ün Düşmanı* başlıklı manzumede de tenkit üslubu hâkimdir. Şair, Türk milletinin ‘dostunun’ da ‘düşmanının’ da bizzat kendisi olduğuna vurgu yapar. Ona göre, düşman kaleyi içeriden alıp birliği bozar; tefrikaya düşen ve bölünen milletler, düşmanın cellatlığını yaparak aslında kendilerine en büyük zararı verir:

“Kalbimde kanayan kızılıyarayı;

Allah’tan korkmadan açan bir Türk’tür.

Dünyada her Türk’ün dostu, düşmanı

Yabancı milletler değil, hep Türk’tür.

Kaleyi içinden alır düşmanlar;

Onu bin demirden çember sarsa da

³ Şiirde “mahşederek” şeklinde geçen kelimeyi, bu hâliyle anlamlandırmak oldukça güç. “Mahşere dek” ifadesinin baskı esnasındaki özensizlik sonucu yanlış yazıldığını düşünüyoruz.

*Birliği böylece bozar düşmanlar,
Sonradan kalkıp da Türk göz açsa da.
Her yola ayrılmış başlar gün görmez;
Tek başlı, tek canlı milletler ölmez.
Soyunun yolunda bağışla can, ten.
Türkođlu! Celladı olma elin sen” (Perim, 1964, s. 35).*

2. Mit ve Semboller

Mit üretiminin savaştan daha anlamlı bir çaba olduğunu ifade eden Yahya Kemal Taştan’a göre, mit ve semboller milletleşmenin temel unsurlarıdır ve bu unsurlar, mağlup olan siyasî organizasyonun/devletin sürekliliğini sağlayan bir vasita olma özelliği taşır (2019, s. 123). Zira “*devlet fikri ve anlayışı, ananelerin ve dinsel inançların temelinde yatar. Mitolojiler ve efsaneler ise bu devlet fikrine bir açıklık ile objektiflik verir ve sembollerle anlatırlar*” (Ögel, 2010, s. 269). Nitekim bir toplumun mensuplarını, köklü bir tarihin varisleri olduğuna inandırmak ve onlar arasındaki tesanütü güçlendirmek mit ve sembollerin etkin yardımıyla mümkün olabilir. Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki Millî Edebiyat ile Cumhuriyet döneminde verilen eserlerde yazarlar ve şairler daha çok tarihe ve folklorik unsurlara yönelerek millî kimlik inşa etmeye çalışmışlardır.

Balkanlar’da doğan, büyüyen ve şiirlerinin pek çoğunu 1920’li yılların başında kaleme alan Mehmet Behçet de tıpkı öykündüğü Millî Edebiyat dönemi şair ve yazarları gibi şiirlerinde mitlere yer vermiştir. Yeni nesillere ‘kim’ olduklarını bildiren, güçlü olduklarını hatırlatan ve adeta bir ‘nasihatname’ özellikleri taşıyan *Türk Gencine* başlıklı şiirde birer mit ve sembol olarak Oğuz Kağan ile Kızıl Bođa’nın adı geçer. Şair 1920’de kaleme aldığı şiirinde Türklerin atası kabul edilen Oğuz Kağan’ı işaret ederek gençlerin zihninde tarihî bir perspektif oluşturur. Bir başka ifadeyle şair, Türklerin Balkan Savaşları yahut millî mücadele yıllarında kimlik kazanmış bir millet olmadığına dikkat çeker. Buna benzer bir tarih ve güç vurgusunu Dede Korkut’u ve Dirse Han oğlu Bođaç Han’ı hatırlatarak yapar:

“Unutma ki sen bir Türk’ün; kanında

Kızıl Bođa’nın, Oğuz’un ruhu var.

En zorlu gün unutma ki ardında

Seni öz kul tanıyan bir Tanrı var” (Perim, 1964, s. 20).

3. İnanç/Din

Türklerin millî birliğini tesis eden muharrik unsurlardan biri de *dindir*; din, millî kimlik inşasında dil kadar mühim bir role sahiptir. İfade etmek gerekir ki Türklerin kavmî hususiyetleri, İslam medeniyeti ile Anadolu'da ve Rumeli'de edinilen bilgi ve tecrübe Türk kültürünü besleyen ve şekillendiren üç önemli kaynaktır (Güngör, 2007, s. 132). O kadar ki tarih boyunca millî kimlik ile inancın iç içe geçmiş sarmal bir görünüm arz ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim bilhassa Osmanlı Devleti zamanında 'Türk' dendiğinde akıllara 'Müslüman' gelmiş; 'Müslüman' dendiğinde de bir millet olarak 'Türkler' kastedilmiştir. Ancak Ziya Gökalp başta olmak üzere Türkçülük düşüncesinin savunucularına göre inanç/din bir kimlik tanımı değil; millî kimliğin tamamlayıcısı konumundaki bir kültür unsurudur (Gökalp, 1977, s. 15). Bu bağlamda dinin millî kimliği tamamlayan bir kültürel unsur olduğunu ifade eden Erol Güngör, İslam medeniyetine dâhil olan milletlerin 'Müslümanlığının' aynı olmadığına dikkat çeker: "*Türkler, Araplar ve Acemler, hatta Pakistanlı ve Endonezyalılar İslam medeniyeti dairesine mensup oldukları hâlde hiç birinin Müslümanlığı bir diğerinin aynı değildir*" (1995, s. 102). Aynı dine inanan toplumlar arasında görülen bu farklılık kuşkusuz dinin kültürel bir unsur olduğu iddiasını kuvvetlendirmektedir.

Bir kültür unsuru olarak din, Mehmet Behçet'in şiirlerinde de ele alınmış, işlenmiştir. Şair, daha çok imanlı olmanın ve Kur'an'a kulak vermenin yanı sıra Müslümanlığın şekli bir davranış biçimi olmadığını üzerinde durur. *Geçit Ver Kamçı* adlı kitabın ilk şiiri *Münacat* başlığını taşır. Mehmet Akif Ersoy'un üslubundan izler taşıyan bu şiire ilk sırada yer verilmesi, şairin Türk şiir geleneğine eklenilebilecek bir edebî şahsiyet olduğunu da gösterir. Nitekim edebiyat tarihinde eserlerin *münacat*, *naat*, *kaside* gibi edebî türlerle başlaması yaygın bir tertip ve tasnif usulüdür. *Münacat* başlıklı şiirde Mehmet Behçet, Tanrı'ya yakarır; zulmete dalan gözlerin açılması için dua eder. Şairin vurguladığı bir diğer husus ise 'vahdet-i ümmetin' dağılmasıdır. Şaire göre ümmet birliğinin dağılışı Türkler için "*kanlı bir fesat*", âlem için ise "*neşeli bir rüya*"dır:

"Biz vahdet-i ümmet ne demektir, onu çoktan

Nisyan ile yıktık ve yarattık yine yoktan

Bir kanlı fesat, âleme neşeli bir rüya;

Lakin yine biz tutmadayız ümmeti güya" (Perim, 1964, s. 11).

Ancak şair dağılan bu ümmet birliğinin karşısında ümitsiz değildir. Zira Kur'an'a kulak verilip iman sahibi olunduğu ve millet nezdinde ittihat sağlandığı takdirde düşmana fırsat verilmeyeceğini ifade eder:

“Söylüyor Kur’an’ım; kulak ver, dinle:

Milletler cihanda yaşar birlikte.

Her hangi milletin yoksa birliği

Yaşamak yolunda yoktur dirliği” (Perim, 1964, s. 30).

“Gönlümdeki imanla elimdeki bu fener

Yaşadıkça, yandıkça akınlarım sürececek.

Artık bütün dünyada düşmanlarım bilsinler

Bu tılsımlı el Türk’ü yıldızlara sürececek” (Perim, 1964, s. 17).

4. Tarih/Gelenek

Savaş ve kargaşanın hâkim olduğu dönemlerde insanlar arasında birlik ve beraberliğin tesis edilmesi tarih vasıtasıyla mümkün olabilir. İçinde bulunulan zor zamanlarda geçmişin güçlü ve parlak günlerini hatırlamak kuşkusuz milletler için bir motivasyon kaynağıdır. Ancak burada tarihin *“basit vakalar yığını”* olarak değil, *“bugünkü kaderi çizen manalı biz zincirin halkaları”* olarak düşünülmesi ve yorumlanması büyük önem arz eder (Güngör, 2007, s. 75). Bir hatırlama eylemi olarak tarihî hadiseler ve şahsiyetlere göndermeler yapmak, bugün yaşanan sıkıntıların ve geleceğe dair duyulan kaygının tezahürüdür. Ancak ifade etmek gerekir ki edebî metinlerde tarihe yapılan atıflar ve vurgular, hastalıklı bir ruhun maziye duyduğu hasret yahut ândan kaçma gayreti olarak okunmamalıdır. Zira edebî şahsiyetlerin bu türden hatırlama ve hatırlatma eylemlerinin ardındaki temel saik, geçmişten güç alarak yeniden harekete geçme arzusudur. Bir kültür unsuru olarak tarihin, Mehmet Behçet’in şiirlerindeki görünümü de bundan farklı değildir.

Mehmet Behçet, şiirlerinde tarihe atıf ve vurgu yaparken genç nesillere mensup oldukları milletin güç ve gurur kaynaklarını gösterme amacı taşır. Bunu yaparken her ne kadar öz eleştiri niteliği taşıyan mısralar göze çarpsa da daha ziyade tabii olarak geçmişi olumlayan bir tavır sergiler. Tarihi zaferlerle dolu bir milletin her zorluğu aşacak güce sahip olduğunun altını çizer:

“Cengiz’in evladı senden mi korkar?

Tarihinde Türk’ün kaç bin zafer var;

Bilmiyorsan git sor, ceddine sor var.

Çekil karşıımızdan Yunan ordusu!

Gelıyor Türk'ün bak yılmaz ordusu" (Perim, 1964, s. 21).

Balkan Savaşları başta olmak üzere o coğrafyada yaşanan büyük hadiseleri çocukluk ve gençlik yıllarında tecrübe eden Mehmet Behçet'in *Geçit Ver Kamçı* adlı kitapta topladığı şiirler, büyük ölçüde millî mücadele döneminde kaleme alınmıştır; bu yönüyle şiirler 1920'li yılların canlı tanıklarıdır. Anadolu topraklarında varoluş mücadelesinin verildiği dönemde kaleme alınan bu şiirlerde Mehmet Behçet, geniş bir tarih perspektifi çizer. Oğuz Kağan ve Dede Korkut'a yaptığı göndermelerle İslamiyet öncesi dönemi işaret eden ve 1921'de kaleme aldığı şiirinde Mustafa Kemal Paşa'ya seslenen şair, "Gözlerim yüz bin yıl ileridedir." mısraıyla da geçmiş, bugün ve gelecek kavramları arasında zamansal bir bağ kurar. Mehmet Behçet'in Türk tarihini, İslamiyet öncesiyle birlikte ele alması onun Türk tarihini bir bütün olarak kavradığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu yönüyle onun tarihi idrak ediş biçimi büyük ölçüde Ziya Gökalp ile örtüşmektedir.

5. Coğrafya/Mekân

Mekân kavramını sadece bir yaşam alanı olarak bulduğumuz yahut dış dünyaya karşı koruma altında olduğumuz yer olarak görmek ve tanımlamak doğru değildir. Bu bağlamda mekânın, "kültürel ve toplumsal anlamda bir sığınak" olduğuna dikkat çeken Salim Çonoğlu, tespitinde haklıdır. Zira bizim hayatımızı geçirdiğimiz yerler, "üzerinde yaşadığımız toprakların tarihine bizden önce tanıklık etmiş ve bu tanıklığı bizden sonra da sürdürmeye devam edecek, yalnızca anılarımızın değil, unuttuklarımızın da içinde barındığı birer hafıza mekânlarıdır" (2014, s. 156). Bir kavram olarak mekânın en anlamlı ve değerli yönü hiç şüphe yok ki bağımsızlığı ifade eden ve hürriyet duygusunu hissettiren vatan oluşudur. Mehmet Behçet'in şiirlerinde de mekân, vatan olma özelliğiyle işlenir ve tıpkı tarih kavramında olduğu gibi geniş bir perspektifle ele alınır.

Mehmet Behçet, *Geçit Ver Kamçı* adlı kitabının *Annem İçin* başlıklı ikinci şiirinde, annesine duyduğu özlemi vatan ile bütünleştirerek dile getirir. Bir bayram günü annesinin artık kendisine çok uzak olan yerlerde gölgesiyle ağlaştığını ifade eden şair, kendisini bir kuş yavrusuna, vatani da yuvasının etrafında dönen bir kuşa benzetir:

"Gene bir ıydi gam-nişan yaşıyor;

Vatan, alkanlariyle giryende.

Nazarımdan uzak o illerde

Annem, ah, gölgesiyle ağlaşıyor.

[...]

Beni şimdi okşayan, avutan

Yok ki dönsün bu dem civarımda;

Gece, ağlayan hayali vatan

Dönüyor lânemın civarında” (Perim, 1964, s. 12).

Mehmet Behçet'in şiirlerinde sıklıkla adını andığı mekân Tuna Nehri ve onun kıyılarındaki yerleşim yerleridir. Öğrencilerine ithaf ettiği *Tunalılar Marşı* başlıklı şiir, “*Biz Tunalı Türk oğluyuz.*” mısraıyla başlar ve şiirin ilk dörtlüğü manzumenin sonunda da tekrarlanır. Bugünkü siyasi sınırlar göz önüne alındığında hemen hemen on ülkeden geçerek Karadeniz'e dökülen ve Avrupa'nın ikinci büyük nehri olan Tuna'nın bir aidiyet ifadesiyle anılması ve Türklerin zihnindeki vatan coğrafyasının 1920'li yıllarda varoluş mücadelesi verdiği Anadolu topraklarıyla sınırlı olmadığı göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Mehmet Behçet'in şiirlerinde geçen diğer mekân isimleri Bilecik ve Söğüt'tür. Adı geçen bu mekânlar Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ve tarih sahnesine adım attığı mekânlardır. 1922'de kaleme aldığı şiirde Mehmet Behçet, Bilecik'in Yunan askerleri tarafından işgaline atıf yapar; kazanılan zaferin haklı gururunu okuyucularına hissettirir. Ayrıca şiirin ilk mısraında geçen “*Sarı Ay*” ifadesi, istiare marifetiyle Atatürk'ü hatırlatır ve şair, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu topraklarda yeniden doğuşun yaşandığını dile getirir. Şairin bu tavrı, hiç şüphe yok ki kurulacak olan Türk devletinin tarihî geçmişine ve siyasi tecrübesine ışık tutmaya yöneliktir:

“Sarı Ay doğdu bak Söğüt'ten; gene

Mızraklar boyandı altın rengine.

Türk yumruğu vurdu dengi dengine

Altın ordu geldi kendi kentine

Dayansın Yunanlı Türk'ün cengine” (Perim, 1964, s. 21).

Mehmet Behçet'in şiirlerinde geçen bir başka mekân ise kitaba da adını veren Kamçı Nehri'dir. Şair, kitabın girişinde yer verdiği ve mukaddime niteliği taşıyan “*Bir Hatıra*” başlıklı yazısında hem kitabı isimlendirme sebebinin hem de *Geçit Ver Kamçı* adlı şiirin yazılma öyküsünü anlatır. Mehmet Behçet, “*Bir Hatı-*

ra” başlıklı yazısına, yaşadığı coğrafya ve o coğrafyanın 1920 yılındaki demografik yapısı hakkında bilgi vererek başlar; 1878 Osmanlı-Rus savaşıyla başlayan ve sonraki yıllarda da devam eden can kayıpları ve göçlerle Türk nüfusunun giderek azaldığına dikkat çeker. Bulgaristan’da ‘azınlık hayatı’ yaşamaya mahkûm edilen Türklerin, özellikle de köylerde yaşayan ‘cahil’ insanların bir ülkü etrafında birleşmeleri için millî bilinç ve sorumluluk sahibi kimselerin gece-gündüz çalışması gerektiğine vurgu yapar:

“Bulgaristan’da azınlık hayatı geçirmeye mahkûm kalmış olan milletimizin şehir ve kasaba merkezlerinde oturanları haylice aydın ve uyanık insanlardı. Köylere dağılmış olanlarının bir kısmı çalışkan, hamiyetli, çok duygulu ve uyanıkça kimseler olmakla beraber birçoğu da ne yazık, pek cahil kalmış ve yobazların menfi telkinlerinden kurtulamamış olan bahtsızlardı. Her zaman ve her yerde muhtaç olduğumuz millî birliği ve beraberliği meydana getirebilmek için bu sönücü sınıfla geceli, gündüzlü uğraşmaya lüzum vardı” (Perim, 1964, s. 6).

Mehmet Behçet, sözünü ettiği gerekliliğin icabı olarak için gazeteler çıkarmanın, fikrî yazılar kaleme almanın ve şiirler yazmanın yanı sıra bölgenin en ücra köyelerine giderek insanları ‘uyandırmaya’ gayret ettiğini dile getirir. Bu köylerden biri de Kamçı Nehri’nin kıyısında bulunan Dere Mahallesi adlı bir köydür. Şair, bu köye ulaşmaya çalışırken yolda bisikletinin tekeri patlar; hava kararmaya başladığı için tamir etmekle vakit kaybetmek istemediği için bisikletini omzuna alarak yoluna devam eder. Akşam karanlığında vahşi hayvanların saldırısına uğramamak ve Bulgar çetelerinin pusularına düşmemek için kıyıyı dolanmak yerine Kamçı Nehri’ni yararak geçmeye karar verir. Ancak coşkun bir şekilde akan su Mehmet Behçet’in yürümesine engel olur ve karşıya geçişini zorlaştırır. Nihayetinde şair, sıırıksıklam olmuş bir hâlde karşıya geçmeyi başarır. Köye vardığında akşam namazını kıldıkları camiden çıkan insanlarla karşılaşan şair, onlara kendisini ‘tütün komisyoncusu’ olarak tanıtır; yatsı namazında kendileriyle görüşmek istediğini anlatır. Gece, köy öğretmeni Mustafa Bey, Mehmet Behçet’i öğretmen odasında misafir eder. Ertesi gün sabah kuş sesleriyle uyanan şair, kendisine ikram edilen kahveyi yudumlarken *Geçit Ver Kamçı* başlıklı şiirini yazmaya başlar. Mehmet Behçet’e göre bu şiirin önemi, o coğrafyadaki *“realiteyi olduğu gibi canlandırmasıdır”* (Perim, 1964, s. 8-9-10). *Geçit Ver Kamçı* şiirinde, Bulgaristan Türkleri arasında birliği ve millî bilinci tesis etme gayreti taşıyan bir mücadele adamının Kamçı Nehri ile hasbihâlini okuyoruz:

“Kenarında ölgün yatan milletim

Uyanmaya muhtaç. Budur zahmetim.

Bunun için çarpar göze mihnetim;

Dertlerim çok, sorma, ah Deli Kamçı

Ecdadımdan kalmış bahçeler, bağlar

Uyuklayan kardeş elinde ağlar.

Elde varken yokluk kalbimi dağlar;

Buna yanar gönlüm ey dertli Kamçı! En

büyük bir köyde bir tek mektep yok;

Mektepsiz köylerde dinden eser yok;

Sarıklı çok, lakin dindar yok;

Bilgisizlik yıkmış milleti Kamçı!

[...]

Her köy odasında kaldım bir gece;

Milletin derdini soruştum; nice

Umutlu devalar sundum gizlice.

Allah'tan şifalar dilerim Kamçı!" (Perim, 1964, s. 36)

6. Eğitim

Bireyin şahsiyetini şekillendiren ve onun davranış biçimlerini düzenleyen kültür, topluma da ruh ve kimlik kazandırır. Bir terbiye usulü olarak eğitim de bu yönüyle kültürün unsurudur. Veraset yoluyla geçmişten gelen terbiye usulleriyle birlikte resmî kurumlarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerini de millî kültürle ilişkilendirmek mümkündür. Zira benzerlikleri ve müşterek noktaları bir kenara bırakılırsa her milletin kendine has bir terbiye usulü ve eğitim sistemi/modeli olduğu söylenebilir.

Mehmet Behçet, bir kültür unsuru olarak eğitim meselesine dair düşüncelerini *Mektepçilik ve Partizanlık* başlıklı şiirinde dile getirir. Şairin üzerinde durduğu ve ısrarla vurguladığı şey, manzumenin başlığında da işaret edildiği gibi, eğitim ve siyaset arasındaki münasebettir. Ona göre eğitim, siyasetle ilişkilendirilmemesi gereken bir kavramdır. Siyasi partilerin eğitimciler, öğrenciler ve eğitim kurumları üzerindeki tahakkümüne karşı çıkan şairin, bu kurumlarda bir siyasi partinin isminin anılmasına dahi tahammülü yoktur. Şairin bu manzumede dikkat çektiği bir başka husus, Tuna kıyılarındaki kasabalarda bulunan Türk okullarının durumudur.

Zira bu okullar son derece bakımsız ve harap bir hâldedir:

*“Mektebin kırıkta birçok camları
Andırırdı hâli eski hanları
Sıralar kırıkta; yazı tahtası
Çillenmiş, diyordu: ‘Millet hatası
Getirdi bu hâle beni efendim,
Bugüne dek tamir nedir görmedim.’
Acıdım bu mazlum Türk mektebine
Dokundum dilimle encümenine
Müdür bey hiddetle biraz bakındı,
Sanırım Reise az çok yakındı.
Günahtan kurtulsun encümen diye
Kusuru fırlattı parti üstüne:
Çiftçiler vermezmiş yardım mektebe;
Onunçun kırıkmiş sıra, pencere.
Narodnak partisi kazanacakmış,
Bu harap mektebe o bakacakmış.
Bu sözü duyunca benzim sarardı
Sandım ki karşımda güneş karardı.
Ne için anılsın mektep içinde
-Cahili geberten bu devr içinde-
Partinin o haris⁴ namı boş yere;*

⁴ Manzumenin son beytinde geçen ‘haris’ sözcüğünün tevriye marifetiyle iki anlamı (harîs-hâris) kastedecek biçimde kullanıldığını düşünüyoruz. Zira bu sözcük, adı geçen siyasi partinin siyasi hırslarını ifade etmek için ‘hırslı’ anlamında yahut yine adı geçen siyasi partinin kişi ve kurumlar üzerindeki ‘tahakkümüne’ gönderme yapmak için ‘gözcü, bekçi’ anlamında kullanılmış olabilir.

Andıran kör olsun bunu millete” (Perim, 1964, s. 31-32).

Sonuç

1900'lü yılların başında Balkanlar'da ve Anadolu'da yaşanan hadiseleri tecrübe eden ve sorumluluk sahibi bir edebî şahsiyet olarak kalemini millî bilincin ve birliğin tesis edilmesi yolunda kullanan Mehmet Behçet, edebî eserler ortaya koymuş, gazeteler çıkarmış, fikrî yazılar neşretmiş bir mücadele adamıdır. *Geçit Ver Kamçı* adlı kitapta topladığı şiirleri, Millî edebiyat dönemi eserleriyle benzer yönleri olan ve bilhassa Ziya Gökalp'ten izler taşıyan metinlerdir. Bu şiirlerinde Mehmet Behçet, Bulgaristan Türklerinin bir ülkü etrafında birleşmelerinin önemini vurgularken kimlik, mit, sembol, din, tarih, coğrafya ve eğitim gibi kültür unsurlarından istifade etmiştir.

Mehmet Behçet, şiirlerinde ırk ve soy birliğini esas alan anlayışın yanı sıra düşmanlığa dayalı bir kimlik tanımı yapmıştır. Onun 'düşman' olarak gördüğü/kabul ettiği unsurlar kuşkusuz Balkanlar'da ve Anadolu'da yaşanan kargaşanın ve savaşın taraflarıdır. Şair, kimlik tanımı yaptığı metinlerde mit ve sembollerden yararlanmış; okuyucularına geniş bir tarih perspektifi sunmak için Türk tarihini İslamiyet öncesi dönemle bir bütün hâlinde ele almıştır. Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki onun tarihi idrak ediş biçimi Ziya Gökalp'tan farklı değildir. Şairin zihnindeki vatan algısı da tıpkı Türk tarihi gibi geniş ve kapsamlıdır. Zira o, vatan toprağını 1920'li yılların başında varoluş mücadelesinin verildiği Anadolu ile sınırlandırmaz; şairin vatan tasavvuru bugünkü siyasi sınırları aşan bir coğrafyadır. Türk tarihini bir bütün olarak kavrayan ve düşüncelerini mit ve semboller aracılığıyla pekiştiren şaire göre millî bilinci tesis eden ve millet nezdinde ittifakı sağlayan bir diğer kültürel unsur dindir. Bu anlamda şairin üzerinde durduğu şey imanlı olmak ve Allah'ın Kur'an'da bildirdiği buyruklara kulak vermektir.

Tüm bu anlatımlardan sonra eklemek gerekir ki Mehmet Behçet, kültür unsurları bakımından zengin olan şiirleriyle edebiyatın millî kimliğin inşasında nasıl bir rol üstlendiğine dikkat çekmiş; hatırlama ve hatırlatma eylemiyle okuyucuya geçmişin güçlü ve parlak günlerini işaret etmiş ve bir millet olarak yeniden harekete geçme hususunda kalemiyle gayret göstermiştir.

Kaynakça

Aktaş, Ş. (1984). Millî Romantik Duyuş Tarzıyla Yahya Kemal ve Ziya Gökalp. *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 13-23

Çonoğlu, S. (2016). Ata Govşudov'un *Ferman* Romanında Millî Kimliğin Yeniden İnşası Sürecinde Millî Kültür Unsurları. *Bilig*, (71), 147-168.

- Gökalp, Z. (1977). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* (3. Baskı). İstanbul: Türk Kültür.
- Güngör, E. (1995). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* (11. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Güngör, E. (2007). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik* (15. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Kanter, M. F. (2016). Millî Edebiyat Dönemi Türk Şiirinde Kimlik İnşası. *Bizim Külliye*, (67), 77-81.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi Cilt 1* (5. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Perim, M. B. (1964). *Geçit Ver Kamçı* (4. Baskı). İzmir: Karınca Matbaacılık.
- Taştan, Y. K. (2019). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Vardar, A. (2017). Bir Düşünce ve Eylem İnsanı Olarak Mehmet Behçet Perim (1896-1965). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (8), 90-99.